

P r o m e m o r i a

Miniszterelnöknél 1942. szept. 15.

I. SKÓT MISSZIÓ
II. FELVIDÉKI LELKÉSZEK KIUTASÍTÁSA

I. A mai napon Balogh Jenővel megjelentünk a miniszterelnök urnál és támogatását kértük a Skót Misszió nehéz helyzetének megoldásához. Előadtuk, hogy az egyetemes konvent előterjesztést tett a kultusz-miniszterhez és kérte: adjon ki egy általános rendeletet, amely szerint olyan idegen állampolgárok vagyona, amely állammal háborus állapotban vagyunk, zárgondnokság alá veendő és zárgondnok jelölendő ki. Ez alapján a Skót Misszió vagyonának kijelölendő zárgondnoka engedélyt kérhet az intézet ingatlanainak megterhelésére. Ha ez bekövetkezik, az egyetemes konvent tovább tud hitelezni, mert a már eddig folyósított 75.000.- P és az ezentúl folyósítandónak fedezete biztosítva van.

A miniszterelnök ur kijelentette, hogy ezt az utat helyesnek tartja; felkéri a VKM-et kezelje sablonosan és gyorsan az ügyet és súlyt helyez arra, hogy intenciónk érvényesüljön.

Arra a kérdésemre, hogy ezt az utat annyira bizonyosnak látja-e, hogy már most megkezdhetjük a hitelezést, azt felelte, hogy az ügy formai elintézéséért garanciát vállal.

II. Előadtam, hogy SZABÓ BÉLA református és ENDREFI JÁNOS evangélikus pozsonyi lelkészeket a szlovák hatóság kiutasította, mert a magyar kormány 2 szlovák lelkészt kiutasított. Határidő szeptember 27.

Szabó Béla levelét emlékeztetőül elkérte s jelezte, hogy ma délután a külügyminiszter állandó helyettesével meg fogja beszélni az ügyet.

A két szlovák lelkész kiutasításának ügyét ismeri, ezek önként hagyták el az országot, mert szlovák propaganda miatt a kassai püspök állásuktól elmozdította.

Nyomatékosan kértem, találja módját, hogy a szervezetlenül és vezető nélkül maradt szlovák magyarság egyházi vezetőitől ne fosztassék meg, mert ez esetben nagy kárát: az ottani református egyház magyarságának biztosítását, nem tudja megvívni.

PRO MEMORIA

Vallás- és közoktatásügyi miniszternél 1942. IX.18.

- I. SKÓT MISSZIÓ
- II. LELKÉSZEK OTBA ÜGYE
- III. VALLÁSOS EGYESÜLETEK ISKOLAI MUNKÁJA
- IV. JÉKELY LAJOS ELŐLÉPÉSE
- V. DADAY LÓRÁNT ÜGYE
- VI. Erdélyi felekezeti iskolák ankétja

I. A mai napon Balogh Jenővel megjelentünk a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnál és elreferáltuk a Skót Misszió ügyét. Kértük, hogy vegye kezébe a dolgot; mielőbb adassa ki az általános rendeletet a háborus államok vagyontárgyai felett gyakorlandó zárgondnokság tárgyában.

Tudott a dologról, messzemenő jóindulatot ígért s arról is tájékozva volt, hogy zárgondnoknak Benedek Petur, Fáy István titkára van tervbe véve.

II. A lelkészek OTBA ügyét melegen figyelmébe ajánlottuk. Elővette a költségvetési tervezetet és mutatta, hogy a miniszterium 140.000 P államsegélyt vette fel a lelkészek OTBA járandóságának biztosítására. Azt a reményét fejezte ki, hogy ezt a tételt a pénzügyminiszter el fogja fogadni. Eddig még nem történt meg a hozzájárulás-

III. Ismertettük azt a hátrányos helyzetet, amelyet a 108.576-1942. számú miniszteri rendelet idézett elé, amely megtiltja azt, hogy az iskolák növendékei között olyan egyének is végez-hessenek missziói munkát, természetesen a megfelelő vallásos iskolai egyesületekben, akik nem rendelkeznek tanári, tanítói, lelkészi, vagy hitoktatói oklevéllel. Ez a rendelkezés megöli a vasárnapi iskolák és a Soli Deo Gloria missziói munkáját. Kértük, hogy egy pótrendelkezéssel a fenti rendelet szövegéből a inkriminált tiltó rendelkezés hagyassák ki. Kilátásba helyezte, hogy meg fogja csinálni.

IV. Sajnálatosul jelentettem, hogy JÉKELY LAJOS hangulati összeomlás miatt végleges szabadságot kért s szabadsága lejártát után nyugdíjba kíván menni. Még két, illetőleg egyév volna hátra; 1944. esztendőben teljes nyugdíjképességét érne el. Nincs más mód a kárpótlására, mint hogy minél előbb neveztessek ki az V. fiz.o-ba. A krácsnyi előléptetések során erre volna kilátása. A miniszter ur előterjesztésünket rokonszenvvel fogadta.

V. Nem mint református egyházi ember, hanem, mint erdélyi magyar ember hívtam fel a miniszter figyelmét DADAY LÓRÁNT ügyére s nagyon erősen hangsúlyoztam, hogy vezető tanfelügyelői állásba való kinevezése az erdélyi magyarság presztizs kérdése. A kultuszminiszter azt válaszolta, hogy miután Daday meggondolatlan nyilatkozatait jóvátette, hozzá intézett levelében elégtételt adott, bocsánatot kért, ő szívesen vállalkozott arra, hogy a hercegprimással, aki Daday elhelyezését követelte, ezt a dolgot elintézi és akkor nincs akadálya, hogy Daday állásába visszatérjen. A hercegprimás még nem jött haza nyári szabadságáról és így ő még nem tudott beszélni vele. Meg van a reménye, hogy az elégtételt tudomásul veszi és ő Daday Lórántot visszahelyezteti. Kiemeltem, hogy Daday Lóránt nekem tanítványom volt, nagyon jól ismerem, bátor, igazlelkű, korrekt gondolkodású ember, azonban indulatos és sokszor meggondolatlan. Ez a hibája a korral fogy. A mostani lecke is jótékony hatással lehetett rá.

VI. Ebből az alkalomból szóba került az erdélyi állami és felekezeti iskoláztatás ügye. A miniszter nagyon élesen azt az álláspontot foglalta el, hogy az államosított iskolákat nem lehet visszaadni a felekezeteknek, mert ez a román irredenta elhatárolást hozná magával.

En rámutattam arra, amit kezdettől fogva vallottam és mindig tanácsoltam a kormánynak, bár eredménytelenül, hogy t.i. egyes községekben az államosítás ügyét revízió alá kell venni és a helyzetnek megfelelően külön magánjogi szerződéssel, illetőleg szerződés módosítással kell megoldani. Ugyanis Erdélyben nem egy olyan

község van, ahol valaha református iskola volt. Ezt a század elején államosították, de azért református jellegét megtartotta; a román imperium románosította, görög-keleti jellegűvé tette és így kényszerítette az ott levő kis magyarságot, hogy saját költségén református magyar iskolát állítson fel. A református magyar emberek tehát a román imperium alatt kettős iskolai terhet hordoztak, először a román nyelvű állami iskoláét, azután a magyar református iskoláét. A visszacsatolás után fennmaradt mind a két iskola s most az illető községben a magyar állam drága pénzen pótlékolt tanítókkal fenntart egy állami iskolát, amelybe egynéhány oláh, cigány és beköltözött járás tanul tökéletesen ingyen. Mellette van a református iskola, amelynek az egyház hordozza dologi kiadásait, személyi kiadásainak egy részét: ebbe járnak a magyar református gyermekek. Ugy, hogy ezekben a községekben az oláh és cigány gyermekek ingyen tanulnak, a magyar gyermekek taníttatása pedig a szülőknek évi 8-50 pengőbe kerül. Megoldás: az államosított iskola szerződését fel kell mondani, egy államsegélyes református iskolát kell fenntartani s ha elegendő számmal vannak, annak meg kell nyitni a román nyelvű tagozatát is. Ez nem jelentene prejudiciumot a tisztán román állami iskolákra nézve.

Kértem a minisztert, hogy a református és katolikus tanügyi szakértőkből, erdélyi képviselőkből és magyarországi kulturpolitikusokból hívjon össze egy kis ankétot és ott tárgyalassa végig ezt a kérdést. Meg vagyok róla győződve, hogy a bizalmas megbeszélés kialakítja a megnyugtató közfelfogást.

P r o m e m o r i a

A Bethesda kórház kórházi bizottságának megalakítása tárgyában 1300-1932.M.M.M. rendelet.

1942. október hó 7-én tárgyalást folytattam az 1300-1932.M.M.M. rendeletnek a Bethesda kórházra való alkalmazása s ennek következtében a kórházi bizottság megalakítása és a kórház további gazdasági adminisztrációja tárgyában:

1. Szendy Károly polgármesterrel, aki lekérte hivatlatába Salamon Géza dr. tanácsnok urat, a közegészségi ügyosztály vezetőjét.

Elmondottam, hogy a szóbanforgó rendelet megalakítóinak az volt az intenciója, hogy az egyházi alapítványi kórházak igazgatását vegye a város, illetve a vármegye a kezébe. Rámutattam arra, hogy az 1790-91.évi XXVI.t.c. az egyházi alapítványok kezelésénél az egyház feltétlen szabadságát elismeri és biztosítja. Miniszteri rendelettel alaptörvényt hatálytalanítani nem lehet. Nem áll meg az, hogy a rendelet a felügyeleti jogból következik. Alapítványok felett az állami főfelügyeleti jogot a kultuszminiszter gyakorolja s ez magában véve is összeütközéseknek a lehetőségeit rejti magába. Kétségtelen dolog, hogy az, aki a pénzt adja, az rendelkezik s ebből vagy az következik, hogy a vármegye, illetve a város által kiküldött bizottság, amelyben a fenntartó testületnek képviselője nincs - mert a kórház igazgatóját annak tartani nem lehet - maga fog magához ragadni minden hatalmat; vagy pedig az egyház a maga erejéből tartja el a kórházat, a világi bizottság működése merőben illuzóriussá lesz. A költségvetési jogot egy merőben idegen testületnek gyakorolni nem lehet, mert vagy nem tudja intézkedéseit végrehajtani, vagy pedig a fenntartó testület kötelességeit és felelősségét sajátítja ki. Különösen nehéz a helyzet a diakonissza kórházaknál, ahol már a dolog természetéből kifolyólag van valamelyes érdekellentét a kórház és az anyaház között. A kórházat az anyaház csak nevelői eszköznek tartja; a kórház az anyaházat biztosított segítség tartaléknak tekinti.

A polgármester fejtegetéseimet tökéletes mértékben magáévá tette; magát a rendelkezést impraktikusnak és feleslegesnek mondotta és kilátásba helyezett minden erkölcsi

támogatást a nehéz helyzet megoldására nézve.

Tudomásul vette, hogy Salamon Géza tanácsnok október hó 15-ig haladékot adott a kórházbizottság megalakítására nézve. Ezt a haladékot kéresemre kiterjesztette 1942. december 1-ig. Miután törvényes haladékadásra a polgármesternek nincs joga és a rendelet végrehajtását feltartóztatni nem lehet, ezt a halasztást egyenlőre előre tudomásul vettnek kívánja tekinteni.

2. Közvetlen utána Johann Béla államtitkárra tárgyaltam. Ott is elmondottam mindazt, amit a polgármesternél mondtam el. Hangsúlyoztam, hogy a rendeletet nem ő adta ki, mert még az ő államtitkári működése előtt adatott ki. Tudomása volt róla, hogy épen az egyházi sérelmek elkerülése végett jött létre az a pótrendelkezés, hogy az egyházi jellegű kórházaknál a belügyminiszter a fenntartó előterjesztésére még három tagot küldhet ki a bizottságba. /Ráműtattam, hogy ez a kérdésen nem változtat./ Ennek az 1300-1932.számú rendeletnek több részét meg kellett változtatni, illetve ki kellett egészíteni s ő készséggel foglalkozik a kérdés helyes megoldásával. Meg akarja vizsgáltatni jogászokkal, meg akarja kérdezni azokat, akik a rendeletet annak idején megalkották: mi volt a céljuk vele és azután szó kerül a kérdés gyakorlati megoldására. Kérem, hogy egy levélben foglaljam össze előtte a kérdés lényegét.

Johann Bélának említettem, hogy december 1-ig van hallgatólagos haladékom a kérdés elintézésére. Kiemeltam azt is, hogy ha nem sikerülne megegyezni, egy kellemetlen vallássérelmi panasz kerülhet ki a dologból. Az alapítvány igazgatósága el van szánva esetleg a kórház megszüntetésére is.

-. -

TENNIVALÓK:

1. Ez másolatban közöltetik az Alapítvány igazgatóságával;

2. az alapítvány igazgatóságát kérem, hogy sürgősen, az ügyész segítségével, mutassa be Johann Béla államtitkár urhoz intézendő félhivatalos levél szövegét.

Pro memoria

Ma délelőtt megjelent nálam Wunscher Frigyes a Hanga vezérigazgatója, Gergely István igazgató kíséretében. Elmondotta, hogy ő /Wunscher/, mint az Actio Catholica egyik vezérembere a Hanga szervezetét, gazdasági erejét a r. katolikus egyház pásztori munkájával összhangba kívánja hozni és egyikkel a másikat hathatósan támogatni. Végül:

Kiadványokat ad ki, amelyekben közkeletű napijóléti kérdésben részletes és módszeres utasításokat ad a lelkipásztori papság számára. Kiadott egy füzetet: mit tehetünk a hadbevonultak családtagjaiért a ebben pontosan felsorolja: mi a joga a hadbevonultnak és itt maradt családtagjainak. Egy másik füzetben részletesen ismertette: mit lehet az Országos Családvédelmi Alaptól várni. Utasításokat adott a vidéki szövetkezeteknek, hogy az egyház caritatív munkáját anyagiilag is támogassák s. mindent kövessenek el, hogy a egyház /r.kat./ és a Hanga a legteljesebb kooperációja épüljön ki.

Ugyanezt szeretné kiápiteni református vonalon is a látogatásának célja az, hogy erre megállapodásokat létesítsünk.

Kijelentettem, hogy a magyar református egyház mindig támogatta a szövetkezeti gondolatot; kiváló lelkipásztoraink közül nem egy nagyjelentőségű munkát végezett a szövetkezeti mozgalom terén is. Református lelkipásztainknak rokonszenve a Hanga munkája iránt fokozódik, mert látja, hogy tieste erős keresztény szellem hatja át és az egyházban természetesen szövetkezést lát. Rámutattam arra, hogy már történt ilyen kooperáció, a mennyiben a Családvédelmi Alap munkájáról kiadott utasításnak egy református kiadását becsatoltuk rendelkezésre és azt szétküldtük. Legnagyobb örömmel venném, ha ez a kooperáció továbbfejlődne.

Megállapodtunk a következőkben:

1. A Hanga költségén meg fog jelenni egy református szellemű kiadvány, amely a hadbevonultak és hozzá-

tervezőnek jogát és gondozásának módját részletesen tárgyalja. Sietni kell a kiadvány elkészítésével, hogy az október 25-i hadigondozó vasárnap után a lelkipásztorok rendelkezésére álljon.

2. Minden kiadványukat megküldik nekünk s é ha mi a kiadványok református mását megszerkesztjük, a Hanga ki fogja adni.

3. Felkérjük az egyetemes konventet, hogy a missziói bizottságban alakítsa egy albizottságot, amely a szövetségekkel való gyakorlati együttműködés ügyével foglalkozzon. Először kérje fel Gergely Istvánt, tagja legyen egy néhány olyan lelkes és világi egyén, aki a Hanga munkájában prominens részt vesz. /Tarkas Elek gőnczi pap/ Ez a bizottság álljon kapcsolatban a Hanga megfelelő ügyosztályával és a szükséghez képest gondokodjék arról, hogy a református egyház és a Hanga munkája között egy olyan olyan bizalmas együttműködés alakuljon ki, amelyen a katolikus egyházzal kiépült. Természetes, hogy ez nem üzleti ellenértékképpen, de a bajtársi viszonyból kifolyóan jelenti a szövetségi eszmének a református egyház kisugárzási területén a komoly támogatását, egyházunk tanításainak szigorú szem előtt tartásával.

Budapest, 1942. október 15.

1) Láska Balogh F. öccs.

2) Legközelebbi elnöke: tanácsos megvárni a lundó

2

Pro memoria

1942 Folyó évi október hó 29-én felkeresett SZÁSZ

LAJOS közélélmzési miniszter és előadta, hogy az ország közélélmzéséta legsúlyosabb válságban vette át. Az ország élelmiszer készletének egy része el van rejtve és ha be nem lehet kapcsolni a közforgalomba, már a tél végén beáll a teljes lehetetlenülés. Erre vonatkozólag a legszigorubb rendelkezéseket adja ki és hajtja végre, a Kormányzó Urtól nyert teljes felhatalmazás alapján.

Arra kéri a református egyházat, hogy a lelkipásztorok, különösen abban a gazdatársadalomban, amely ez ügyben elsősorban érdekelve van, hathatós propagandával igyekezzenek egy olyan közfelfogást kialakítani, amely az elrejtett élelmiszereknek legkegyetlenebb rekvirálását feleslegessé teszi.

A miniszternek megígértem, hogy erre a kérdésre az Orle közgyűlésén, elnöki megnyitóban a lelkipásztorok figyelmét felhívom és a november 6-i elnökségi tanácson az egész ügyet a püspökök és főgondnokok elé terjesztem s az ő megbízásából közreműködésüket kérem.

—.

Javaslat:

Elnökségi tanács kérje fel a püspököket, hogy az esperesek útján a lelkészekhez juttatandó bizalmas körlevélben mutassanak rá az élelmiszer készletek közhasználatba adásának életmentő fontosságára, a nemzeti becsületből és Krisztus parancsából egykép következő szükségességre.